

Prethodno priopćenje.
Rad je prihvaćen: 20. listopada 2023.

METATEKSTUALNI POSTUPCI U ROMANU ADMIRALSKI STIJEG IVANA KATUŠIĆA

izv. prof. dr. sc. Sanja Tadić-Šokac
Jasmina Debeljak, mag. edu.
Filozofski fakultet
Odsjek za kroatistiku
Rijeka

Sažetak: Roman *Admiralski stijeg* Ivana Katušića objavljen je 1987. godine u Zagrebu. U ovom se radu motre metatekstualni postupci koji su ostvareni u tom djelu. Tumačenje metatekstualnih postupaka provodi se u skladu s tezama o metatekstualnosti koje je usustavila Linda Hutcheon. Kritičarka razlikuje dijegetsku (*diegetic selfconsciousness*) i lingvističku (*linguistic selfconsciousness*) samosvijest teksta. Unutar tih modela metatekstualne proze razlikuju se otvoreni (*overt forms*) i prikriiveni, tj. aktualizirani oblici (*covert forms*). U radu se pokazuje da su u romanu *Admiralski stijeg* Ivana Katušića prisutni otvoreni i aktualizirani oblici dijegetske samosvijesti te otvoreni oblici lingvističke samosvijesti, pa bi djelo trebalo svrstavati u korpus hrvatskoga novopovijesnog romana.

Ključne riječi: *Admiralski stijeg*, Ivan Katušić, metatekstualnost, novopovijesni roman, *Viribus unitis*

I. UVOD

Ivan Katušić (Omiš, 25. XII. 1923. – Split, 6. XI. 1985.) javio se u književnosti 1955. godine zbirkom *Novele*, a 1964. godine objavio je *Osinjak: priče uz pratnju gradske glazbe*. Pisao je i romane: *Kontinenti se sastaju* (1959.) i *Dalmacija, stara Dalmacija* (1979.), u kojima se ostvaruje kao pisac regionalne pripadnosti, slikar i kroničar užega zavičaja (Ne-

mec 2003: 78). Zapažena mu je i monografija *Vječno progonstvo Nikole Tommasea* (1975.). Posljednje djelo koje je objavio za života jest knjiga putopisa i feljtona *Treba putovati, ne treba živjeti* (1976.). Branko Hećimović smatra da mu u hrvatskoj književnoj povijesti i kritici nije posvećena zaslužena pažnja (Hećimović 1985: 157). Posmrtno mu je tiskan roman *Admiralski stijeg* (1987.) koji predstavlja novost u njegovu opusu. Ivan J. Bošković smatra da je roman *Admiralski stijeg zavidno (os)mišljena proza* (Bošković 1997: 138) i poziva da se o piscu piše puno sustavnije. Dragan Primorac u članku *Sve zastave svijeta* naglašava da je djelo kombinacija fikcije i faksije i da je oblikovano modernim narativnim tehnikama. Tvrdi da je kompozicija djela kao i njegov završetak literarno neuvjerljiva (Primorac 1988: 312–314). Julijana Matanović u disertaciji *Povijesni roman u hrvatskoj književnosti 20. stoljeća u Kronološkoj tablici kao prilog tezi o kontinuitetu žanra* u kojoj su doneseni podatci o pripadnosti romana povijesnoj ili novopovijesnoj varijanti ne uvrštava roman *Admiralski stijeg* I. Katušića (Matanović 1998: 333–337). Cvjetko Milanja u studiji *Hrvatski roman od 1945. do 1990. (Nacrt moguće tipologije hrvatske romaneskne prakse)* navodi da se Katušić u romanu *Admiralski stijeg* koristi naslijeđenim pripovjednim postupcima i da se djelo ne može svrstati u novopovijesni tip romana jer u njemu izostaje parodistički, ironijski odnos prema povijesti (Milanja 1996: 110). Krešimir Nemeć u *Povijesti hrvatskog romana* opus Ivana Katušića svrstava u poglavlje pod nazivom *Tradicijski tijek: regeneracija i preobražaj realističkog romana*. Pišući o *Admiralskom stijegu* naglašava da je roman *slitina fikcije i faksije* koja proizvodi učinak realnoga i navodi kako se Katušić služi citatima iz memoara, autentičnim i izmišljenim dokumentima i kronikama te unosi povijesne osobe i izmišljene likove. Kritičar upozorava da Katušić takvim postupcima istovremeno svraća pozornost i na *proizvodni proces* stvaranja teksta (Nemeć 2003: 80). Katušić često upotrebljava metatekstualne elemente u romanu koji dosada nisu bili predmetom sustavne analize u književnoj kritici, pa se u ovom radu nastoje osvijetliti postupci historiografske metafiksije na temelju teorije Linde Hutcheon.

Metatekstualnost¹ se u književnim djelima promatra kao jedan aspekt promjena u kulturološkom okruženju današnjice. Književna se kritika poziva na metatekstualnost, tj. romanesknu samosvijest u brojnim kritikama u kojima uočava postupke i strukture metatekstualnosti, ali ih prikazuje nesustavno. Zato je izostao nastanak cjelovitoga teorijskog okvira unutar kojega bi se motrila ta književna pojava. Metodološka podloga za interpretaciju metatekstualnih postupaka u romanu *Admiralski stijeg* Ivana Katušića preuzeta je iz teorijskog sustava Linde Hutcheon. Autorica je naime metatekstualnost izložila u knjizi *Narcissistic Narrative: The Metafictional Paradox*, objavljenoj 1983. godine (Hutcheon 1983).

L. Hutcheon razlikuje *dijegetska* od *lingvističke* samosvijesti. *Dijegetska* se samosvijest (*diegetic selfconsciousness*) odnosi na proces izgradnje priče, tj. na narativni proces, a *lingvistička* (*linguistic selfconsciousness*) na jezičnu prirodu književnog teksta, tj. na gradbene elemente književnog diskursa. Tekst se predstavlja kao pripovijedanje (*dijegetska* samosvijest) ili kao jezik (*lingvistička* samosvijest). U svakom modelu metatekstualne romaneskne proze dvije su vrste oblika: otvoreni (*overt forms*) i prikriveni, tj. aktualizirani oblici (*covert forms*). Otvoreni oblici samosvijesti izražavaju se eksplicitnom tematizacijom ili alegorizacijom dijegetskog/lingvističkog identiteta unutar samoga teksta. Kod aktualiziranih oblika taj je proces pounutrašnjen, tj. aktualiziran u svojoj dijegetskoj/lingvističkoj strukturi.

II. OTVORENI OBLICI DIJEGETSKE SAMOSVIJESTI

L. Hutcheon navodi više *otvorenih oblika dijegetske* samosvijesti: parodija, *mise en abyme*, alegorija i raznovrsni načini praćenja procesa nastajanja romana. Među njima je, za razvoj romaneskne samosvijesti, najznačajnija parodija (Cervantes, *Don Quijote*; Sterne *Tristram Shandya*), a vrlo je čest postupak i *mise en abyme*. U nekim se roma-

---

¹ O metatekstualnosti kao književnom postupku u suvremeno doba usporedi knjigu Sanje Tadić-Šokac *Roman o samome sebi* (Tadić-Šokac 2018: 9–61).

nima *mise en abyme* protegnuo na cijelu strukturu teksta, pa je riječ o alegoriji (Gideovi, Calvinovi, Nabokovljevi romani).

U romanu *Admiralski stijeg* Ivana Katušića ističu se priča u priči i alegorija. U prijevodu s latinskog jezika *Viribus unitis* znači zajedničkim snagama. Taj se naziv koristio tijekom Prvoga svjetskog rata kao krilatice kojom je opisivano savezništvo njemačkoga i austro-ugarskog carstva. Kapituliranje Austro-Ugarske Monarhije i njezin raspad u ovom su romanu dovedeni u vezu s potapanjem ratnog broda *Viribus unitis*. Tako se potonuće austrougarskog broda alegorijski može tumačiti kao propast velike međunarodne sile, cijelog sustava na kojem je utemeljena i svega što je predstavljala (Debeljak 2018: 20). Pripovjedač u romanu problematizira tu tematiku iz očišta raznih junaka. Profoš Marko u razgovoru s Maksimilijanom Lantinom raspričao se o trenutačnoj situaciji pa ističe kako je na svim *frontama* njihova vojska doživjela poraze, a čak je i usred pulske luke potopljen vojni brod *Viribus unitis*. Taj čin ne motri samo kao potapanje broda, nego i kao uništenje gesla cara Franje Josipa: *Naše ujedinjene sile, žali se profoš Marko, više nisu ujedinjene, sve propada, pa i carevina u kojoj su živjeli brojni narodi koji će napokon dobiti svoju slobodu* (Katušić 1987: 35). Sama se poruka romana tematizira unutar teksta, obnažuje se i čitatelju se daju jasne upute za tumačenje smisla romana.

Roman *Admiralski stijeg* složene je strukture. Roman je sastavljen od niza imenovanih poglavlja. Započinje *Uredničkom uvodnom napomenom* (1985). Slijedi nekoliko poglavlja (*Zatvor mornaričkog suda, 1. XI. 1918. u 9 h, Dodatak zapisniku, 1. XI. 1918.; Susret na stubištu 1. XI. 1918. u 14 h; Nino R.; Fišćot*), pa je unesena *Urednička bilješka* (1980). Roman se nastavlja poglavljima: *Nastavak razgovora s Fišćotom; Zarobljeni talijanski časnici na 'Habsburgu', Aurel (Zlatko) Muttersoehnchen (Sinković); Preslušavanje na bojnom brodu 'Tegethoff'; Frantik* pa poglavljem 1985: *Urednička bilješka o pjesmi 'Monstra natantia' Ante Tresića-Pavičića, hrvatskog pjesnika i političara*. Slijede poglavlja *Mornar-novinar Mijo Mirković, Nostromo, 1. XI. 1918. u 20 h; Zapisnik na Admiralitetu jugoslavenske ratne mornarice u Puli, 1. XI. 1918.; Izvještaj Maksimilijana Lantine Zapovjedništvu mornarice u Puli, 1. XI. 1918.; 'Orion', 1. XI. 1918.*

u 17 h, *Pismo peštanskog etnologa; Šilur, Elektorovormeister II Klase, Toni Trica; Vicko Viribus, noć od 3. na 4. XI. 1918.*, pa ponovno *Urednička bilješka (1980)*. Roman se zaključuje poglavljima *Nastavak razgovora s Vickom Viribusom (1918)* i *Završna urednička bilješka (1980)*. Pripovjedač je poglavlja koja naslovljava kao *Uredničku napomenu ili bilješku* grafički istaknuo od ostatka teksta uporabom kurziva. Za uredničke je bilješke u zagradi navedeno da su nastale 1980. godine, a pet godina kasnije nastale su *Urednička uvodna napomena* i *Urednička bilješka o pjesmi 'Monstra natantia'* o čemu pripovjedač svjedoči unutar samoga teksta. Za pojedina je poglavlja naveden datum, čak i točan sat kada se odvija radnja ne bi li se postigao što viši stupanj vjerodostojnosti pripovijedanja. Neka poglavlja romana u naslovu nose informaciju o žanru, npr. *Bilješka o susretu s profošem Markom na stubištu zapovjedništva ratne mornarice* (usp. Katušić 1987: 45), dok u kazalu romana stoji samo *Susret na stubištu, 1. XI. 1918. u 14 h* ili pak u naslovu *Zapis o razgovoru s pričuvnim marinskim unterom Ninom R* (usp. Katušić 1987: 50), a u kazalu samo *Nino R*. Inzistirajući na obilježavanju poglavlja kao bilješka ili zapisa, pripovjedač obnažuje svoj postupak sastavljanja romana.

Poglavlja se u romanu uspostavljaju na temelju različitih očišta pa je djelo sastavljeno od različitih fragmenata. U *Uredničkoj uvodnoj napomeni* o događaju u pulskoj luci saznajemo iz očišta pripovjedača – pronalazača rukopisa o istrazi potonuća broda *Viribus unitis*. On svoje stavove ovjerava unošenjem ulomaka iz povijesnih dokumenata u prvom licu jednine, baš kao i u poglavlju (1980) *Završna urednička bilješka*. Istražitelj Maximilijan Lantina homodijegetski je pripovjedač u najvećem broju ostalih poglavlja i tragom njegove istrage o umiješanosti Vicka Viribusa u potapanje broda otvaraju se nova poglavlja u kojima glavnu riječ preuzimaju pojedini likovi, npr. Nino R, ložac Fišćot, portir pulskog hotela *Imperial* Frantik, profoš Marko, Mijo Mirković, Doppiomariner, sluškinja Lucija, brodski *sanitec*, mornarički časnik Aurel (Zlatko). Na taj se način u okvirnu priču umeću razna svjedočenja, brojne priče u priči u kojima se opisuje karakter glavnog osumnjičenika Vicka Viribusa, ali i život u ratno doba na vojnom brodu i u austrougarskoj luci. Signalista, podčasnika Vicka Viribusa časnici su zvali *admiralskom dje-*

vojkom za sve, a on sam sebe – naravno u šali – *bon burico austraico* (*dobri austrijski mađarac*). On se u svom životu vodio samo jednom mišlju: *služiti, služiti gospodi* (Katušić 1987: 233). Svoja mala zadovoljstva, poput poslijepodnevnog briškule u Zagorevovoj kavani, provodi kao *za Hrvate, Srbe, Slovence i ostale Slavene – Vicko, za Talijane Vincezo, za Austrijance Vinzenz, a za Mađare Vincze* (Katušić 1987: 59). Prijatelj je i dobročinitelj svim ljudima, a posebno se brine o ljudima iz svoga rodno-ga kraja. Najviše voli, čak obožava gospodu i uvijek je u njihovoj blizini. Kada austrougarski časnici predaju mornaricu slovenskim, hrvatskim i srpskim časnicima među kojima se ističe uzoriti Dalmatinac, pjesnik i političar dr. Ante Tresić-Pavičić, Vicku je samo važno da na čelu njegova broda *Viribus unitis* i dalje ostaje profinjen i dotjeran gospodin. On želi služiti pravoj gospodi pa ga se uvijek može susresti u blizini admirala i viših marinskih časnika kojima je postao neophodan na izletima, u lovovima i na brijunskim terenima za golf i polo. S promjenom vlasti ostao je sretan jer se zapravo ništa nije promijenilo: austrougarsko se carstvo srušilo, ali su ostala mornarica i gospoda. Otišli su austrougarski admirali i došla je nova, jugoslavenska gospoda. Vicko je htio živjeti u sjeni admiralske zastave i gospode (usp. Katušić 1987: 61). On smatra: *Tko meni gospodar, ja njemu sluga*, odnosno – *Tko me kruhom hrani, ja ga ćaćom zovem* (Katušić 1987: 59). Pripovjedač, također, donosi pojedinosti koje prikazuju mjesto, ulogu i značenje Pule kao glavne austro-ugarske luke. Svjedoči o izgradnji grada Austro-Ugarske Monarhije koji je središte njezine ratne mornarice, multikulturalan je i multijezičan. U romanu se mogu pratiti podatci o nastanku i razvoju grada i njegova arsenala, o djelovanju pratećih mornaričkih služba, o demografskoj i urbanoj slici te o njegovu obrambenom sustavu. Ipak, Pula je prikazana kao grad s dominantnim obilježjima talijanske kulture: jezik *ulice i svakodnevice* jest talijanski, iako gradom odzvanjaju *psovke na svim jezicima podunavske monarhije, jer je Pula bila najljepša ilustracija toga babilonskog tornja koji se zvao Austro-Ugarska* (Katušić 1987: 9–10). Radnici raznih struka koji su u Pulu dospjeli iz svih dijelova Austro-Ugarske Monarhije, uz tehničko znanje, donose i navike i svjetonazore srednjoeuropskog radništva, ali i svoje viđenje aristokracije. Pula, taj biser Carstva, postaje stjeci-

šte i tehničkih i kulturnih zasada zapadne Europe. Pripovjedač nerijetko poglavlje zaključuje uvođenjem kratke *Uredničke bilješke* u kojoj tumači pojedinosti iz teksta romana. Tako navodi da se u knjizi *Vecchia Austria* autora Itala Zignarellija spominje kako je carica Jelisava (Elizabeta) *po-vjerila* moru svoje bisere koji su polagano gubili sjaj nakon nesreća koje je proživjela (Katušić 1987: 143). Tog se događaja sjeća Doppimariner koji je pokušao pronaći mjesto za potapanje Viribusovih i Kartininih bisera. U *Uredničkoj bilješci* komentira se i Ujevićeva poezija koja tematizira isti sadržaj i navode se njegovi stihovi (usp. Katušić 1987: 144). Iz prebogate riznice povijesnih događanja pripovjedač izdvaja one koji su mu važni za izgrađivanje svijeta romana i postavlja ih u nove odnose ne bi li ovjerio ponašanje svojih likova. Astrid Erll tvrdi da se prošlost stalno mora ponovno izgrađivati i predstavljati (Erll 2010). Ona pri tome ističe da je pamćenje selektivno: prošlost je prepuna događaja, osoba i medija pa je moguće zapamtiti samo neke od njih. Na tragu Cassirerovih tvrdnja, kritičarka zaključuje da je svako prisjećanje proces koji se konstruira. U tom je procesu izuzetno značajna kreativnost. Svi ti podatci prošlih iskustava ne mogu se samo iskoristiti. Najprije ih je nužno izdvojiti, usustaviti i ponovno postaviti u središte interesa, preispitati ih. Pri tome se izdvojeni elementi strukturiraju tako da postanu objekti pamćenja (usp. Erll 2005: 145). I Katušić se u *Admiralskom stijegu* koristi upravo takvom metodom oblikovanja prošlosti.

III. AKTUALIZIRANI OBLICI DIJEGETSKE SAMOSVIJESTI

Aktualizirani su dijegetski oblici u sustavu Linde Hutcheon modeli najčešće sukladni sa žanrovskim obrascima pripovijedanja. Pisac smatra da je čitatelj upoznat s prisutnim pripovjednim konvencijama pa tekst obogaćuje raznim recepcijskim uputama. Čin čitanja postaje po najprije čin aktualiziranja tekstnih struktura. Među brojnim pripovjednim modelima metatekstualna se paradigma rado inkorporira u *detektivsku priču* (Simeon, Borges, Robbe-Grillet), u *fantastiku* (Borges, Calvino), u *igru* i *kombinatoriku* (Sanguineti, Calvino, Coover), u *erotske* (Nabokov, Fowles) modele. Metafikcija u ovim žanrovima upućuje na metatekstu-

alne elemente i dovodi do stvaranja postmodernistički proturječnih i ontološki upitnih otvorenih struktura.

Astrid Earl promatra žanr kao sustav konvencija koje svaki pojedinac uči tijekom svog života. Zato on pripada kulturnom znanju koje se unaprjeđuje socijalizacijom i inkulturacijom. U djetinjstvu pojedinac najprije upoznaje bajku, zatim tijekom školovanja i čitanja književnih djela stječe znanja o žanrovima i u kasnijem ih životu usustavljuje u kulturnom pamćenju. Žanrovi djeluju kao arhetipovi: pojedinac zna što očekivati u pustolovnom ili kriminalističkom romanu. Žanr je, dakle, dio kulturnog pamćenja i kao takav može predstavljati okvir za svoje preispitivanje (usp. Earl 2005: 148).

U romanu *Admiralski stijeg* Ivana Katušića aktualizira se narativni model detektivskog romana (Debeljak 2018: 30–31). Naracija je građena na principima detektivske priče, pa metatekstualnost za svoju prisutnost iskorištava njezinu snažnu konvencionalnost u strukturi, kao i njezinu utemeljenost na modelu hermeneutičkih praznina. Pisac očekuje da čitatelj pozna te pripovjedne konvencije, pa u tekst unosi neizravne recepcijske upute koje čitatelju nude okvir za snalaženje u fiktivnom svijetu romana. Struktura je romana usložnjena uporabom okvirne priče i unošenjem uredničkih bilježaka kojima se razbija načelo kronologije. Istražitelj Maksimilijan Lantina nastoji razriješiti potapanje broda *Viribus unitis* i za glavnog osumnjičenika proglašava Vicka Viribusa koji je, po njegovu mišljenju, odavao povjerljive informacije o admiralskom brodu predstavnicima talijanske mornarice. Lantinu-detektiva nije moguće poimati kao koherentni entitet koji proizvodi značenja. On je nestalan i ograničen. Odmah na početku romana, u Uredničkoj uvodnoj napomeni (1985.) umetnuto je pismo njegova ujaka don Jakova u kojem je vidljivo da Lantinu ne krasí upornost u studiju, da nije niti uspješan stihotvorac jer nije uvršten u *Hrvatsku mladu liriku*, daje se naslutiti da se u službi perovođe dotada nije isticao marljivošću. Ali Lantina je istragu potonuća ratnog broda shvatio vrlo ozbiljno kao moguću stepenicu svog napredovanja u službi:

Ako i nije mogao prihvatiti ocjenu da je 'niškoristi', mladi i po protekciji nakalemljeni zamjenik perovođe bijaše svjestan da do tada u životu ni-

šta ozbiljno nije ni radio ni postigao, pa se nadao da bi po rezultatima ove istrage mogao postići međunarodnu afirmaciju, što bi mu moglo poslužiti kao ulaznica u diplomaciju ili u kakav centralni organ jugoslavenske države. (Katušić 1987: 15)

S velikim je žarom prionuo na organiziranje istrage te vrlo detaljno ispisivao literarno obojene istražiteljske bilješke koje je namijenio objavljivanju. Svrha je njegova istraživanja demaskirati djelovanje talijanskih časnika pred cijelim kulturnim svijetom. Svoju sumnju u umiješanost Vicka Viribusa u potapanje broda *Viribus unitis* Lantina je utemeljio na cedulji koju su pronašli kod majora-inženjera Rossettija. Na njoj je, oštećenom djelovanjem znoja i morske vode, tintom ispisano nekoliko imena ljudi koji su, kako smatra Lantina, bile osobe koje su talijanskim časnicima pomagale u akciji potapanja ili su im mogle biti oslonac u nevolji. Među tim imenima stoji i ..... Vincenzo..... VIRIBUS (Katušić 1987: 147). Istraživanjem želi osvijetliti karakter osumnjičenika Vicka Viribusa i potvrditi njegovo odavanje tajnih informacija talijanskoj vojnoj floti te se susreće sa zanimljivim junacima (Nino R, Fišćot, Šilur, Toni Trica) koji svjedoče o Vicku, ali i o načinu života mornara za austrougarske vlasti. Svi su oni isticali pozitivne karakterne osobine, spretnost i dovitljivost osumnjičenog Viribusa, pa Lantinina istraga ne napreduje kako on želi. Lantinina je nedosljednost još jednom došla do izražaja. Tom se detektivskom pričom problematiziraju mišljenja o samome Lantini, ali i o svijetu koji ga okružuje. Identitet je Lantine-detektiva fragmentiran, njegovo ponašanje odgovara trenutku u kojem se nastoji problematizirati samo jedan aspekt života. Zato se lik Lantine razlikuje od lika tradicionalnog istražitelja u klasičnom detektivskom romanu kojeg krasi moralni autoritet, kao što se i struktura ovog djela razlikuje od strukture tradicionalnoga detektivskog romana koji je usmjeren isključivo na rješavanje zagonetke. U ovom romanu, izgrađenom na principima montaže i kolaža, rješavanje zagonetke pada u drugi plan. Svrha je komentirati sam postupak pripovijedanja koje se iznosi pred čitatelja tako da otvara brojne mogućnosti tumačenja što i dovodi do raznih rješenja. U toj intelektualno-kombinatoričnoj igri pripovjedača ističe se slikanje karaktera i atmosfere u lučkom gradu Austro-Ugarske Monarhije u bur-

nim povijesnim vremenima kada se prekraja karta Europe. Lantinina se istraga prekida jer je pulsko Narodno vijeće kao organ novoosnovane jugoslavenske države pod čiju je vlast potpala Pula potpisalo na sastanku s predstavnicima talijanske ratne mornarice kapitulaciju.

Roman je ispresijecan brojnim uredničkim bilješkama i opaskama, u tekst su uneseni dijelovi raznih kronika i memoara s podrupcima u kojima su navedene detaljne bibliografske jedinice, citirana su cijela pisma i sl. Tim se postupcima dodatno svraća pozornost na način gradnje teksta. U raznorodnim se dijelovima teksta svjedoči o stanju na austro-ugarskom ratnom brodu i u ratnoj luci Puli te o neumitnom raspadu Austro-Ugarske Monarhije. U mornarici su vojnici postali *melting pot* nacionalnosti, svi časnici i vojnici osjećali su lojalnost prema crno-žutoj (austro-ugarskoj) zastavi i tako su prevladali granice svoga nacionalnog podrijetla: *Stoga se može reći da je Vicka Viribus a oslobodio nostalgije njegov premilostivi car, koji je 'snažnom desnicom' vladao velikim carstvom, gdje su se svi narodi istodobno osjećali kod kuće i u inozemstvu* (Katušić 1987: 258). Vicko izjavljuje da voli sve nacije, baš kao što se može istodobno voljeti i deset žena. I zato on, u vrijeme okupacije, u Puli živi kao da nema rata i kao da se ne urušavaju velika carstva. On nije poput velikog broja naših rodoljuba Austro-Ugarsku smatrao tamnicom naroda, nego vlastitim obiteljskim domom, ako ne vlastitim dvorcem nad kojim se – u počast ratnoj mornarici – vije ratni plamenac i admiralski stijeg (Katušić 1987: 259). U romanu se svaka nova vlast prikazuje identičnom prethodnoj: *Jedna stara država, jedna stara kurva je krepala... Nova je tek otvorila svoje djetinje oči (...)* Znači da se ništa nije promijenilo! Sve je šporko kao što je i bilo (Katušić 1987: 172). I zato glavni junak romana inzistira na poštovanju prema gospodi koja se uvijek lako prepoznaju u svim vihorima povijesti.

IV. OTVORENI OBLICI LINGVISTIČKE SAMOSVIJESTI

Linda Hutcheon navodi da postoje tri *otvorena oblika lingvističke samosvijesti* koja čitatelja nukaju na uočavanje kreativna lingvističkog čina. To su parodiranje neke vrste ili stila pisanja, zatim uvođenje bilje-

žaka, komentara i inih autorskih intervencija u romaneskno tkivo i tematizacija verbalnih igara i anagrama. Oni čitatelja pozivaju na razmatranja vezana uz jezik. Na taj način nastoje srušiti referencijalnu iluziju i podastrijeti što veći broj argumenata za potvrdu strukturalističke teze o posredovanosti našeg iskustva svijeta putem jezika. Tako metatekstualno orijentirani romani zahtijevaju od čitatelja da proces čitanja shvati kao proces stvaranja fikcionalnog svijeta. Hoće li taj svijet stupiti u interakciju s povijesnim svijetom, ovisi o stupnju čitateljeva razumijevanja teksta.

U ovom se romanu ističu (ponajprije grafički) inkorporirani dijelovi iz domene službene povijesti, ali i priče junaka koje su svjedočanstvo o besmislu ratnih zbivanja. Ratni brod *Viribus unitis* potopili su talijanski časnici, diverzanti ing. Raffaele Rossetti i dr. Raffaele Paolucci u pulskoj luci 1. studenoga 1918. godine i to dan nakon što je Austro-Ugarska Monarhija predala svu svoju mornaričku flotu novoosnovanoj jugoslavenskoj državi. Potpuno uzaludan vojni pothvat prouzročio je brojne bespotrebne smrti mornara koji su odano služili svoga zapovjednika. Liječnik Paolucci još je iste godine o tom pothvatu obavijestio širu javnost, a inženjer Rossetti tek je 1925. godine, kada se fašizam učvršćivao na vlasti, izdao svoje memoare *Contro la Viribus unitis* s podnaslovom *Zgode i nezgode jednog ratnog izuma* čiji su dijelovi uneseni u roman u kurzivu. Posvetio ih je zapovjedniku broda *Viribus unitis* Janku Vukoviću Podkapelskom (usp. Katušić 1987: 72) i izvještava kako su osvajali brod (usp. Katušić 1987: 73–77). Njihova besmislena akcija – olakšana mirnodopskim raspoloženjem koje je vladalo na ratnom brodu i slavljem posade – trajala je od 22,13 h do 5,45 h te su proveli u hladnom moru punih sedam i pol sati, uspješno su se snašli u nepoznatom prostoru, svladali nepovoljnu morsku struju, brojne zapreke i nepredviđene tehničke nezgode. Akcija vrijedna divljenja, ali sasvim izlišna, čak i za osudu:

Zahvaljujući općem zanosu i općoj bezbrižnosti, talijanski su diverzanti potopili impozantni, debelo oklopljeni admiralski brod 'Viribus unitis' od 21.000 tona, dug 151 a širok 27 metara, naoružan sa 42 topa i 4 podvodne torpedne cijevi s ukupnom zalihom od 14 torpeda. Svi su vikali: 'Izdaja,

špijunaža, zločin, međunarodni skandal,' i u tom su raspoloženju neki nepoznati ljudi, po svemu sudeći vrlo bliski pulskom Narodnom vijeću, na svoju ruku pokrenuli istragu koja je imala da pred cijelim kulturnim svijetom demaskira postupak talijanske kraljevske mornarice, koja je preko svojih diverzanata potopila nebranjeni brod i nakon završetka rata u crno zavila na stotine obitelji poginulih mornara (Katušić 1987: 11).

Diverzija je pokrenula istragu jer su predstavnici jugoslavenskih vlasti smatrali da su talijanski časnici imali špijune na brodu. Pripovjedač iznosi priče brojnih aktera s broda *Viribus unitis*, ali i ljudi u gradu Puli koji su s njima bili u doticaju. O atmosferi u gradu nakon potapanja broda svjedoči, u roman unesen u kurzivu, ulomak iz memoara *Iz mojih uspomena na Pulu (Z mých vzpomínek na Pulj)* Čehinje, Ph. Dr. Marie Nábělková-Pavlové, koje su J. Sladoček i ST. D. Todt objavili u spomenici *Događaji u Puli 1918 (Události v Pulju roku 1918)* 1920. godine u Kroměřížu na Moravi (usp. Katušić 1987: 13). Slično se nastoji ovjeriti i vjerodostojnost istrage protiv Vicka Viribusa, osumnjičenoga za pomažanje talijanskim časnicima u diverziji u poglavlju *Bilješka o razgovoru s mornarom-novinarom Mijom Mirkovićem (rođenim 1898. u selu Rakalj, dvadeset pet kilometara sjeveroistočno od Pulja)*. Pripovjedač unosi bilješku u tekst romana u kojoj je utvrdio da se radi o Miji Mirkoviću, hrvatskom književniku koji te podatke iznosi u knjizi *Puna je Pula* objavljenoj pod pseudonimom Mate Balota u Zagrebu 1954. godine (usp. Katušić 1987: 118). U tekstu se razvija razgovor istražitelja Maksimilijana Lantine i Mije Mirkovića te kobne noći o Vicku Viribusu i nastoji se rekonstruirati Viribusovo kretanje. Opisuje se i Mirkovićevo teško i siromašno djetinjstvo te gorko ratno iskustvo u jedinicama u Štajerskoj, Donjoj Austriji i Moravskoj u kojima je iskusio i glad. Ističu se dobri uvjeti života koje je imao u mornarici u koju je prebačen sredinom 1917. godine i njegovo izvlačenje iz vojarne kao slagara, odnosno vrlo aktivnog novinara. U poglavlje *1980. Završna urednička bilješka* unosi se dokument na talijanskom jeziku u kojem se opisuju zaključci sa sastanka predstavnika talijanske ratne mornarice i pulskog Narodnog vijeća koji su sklopili sporazum o funkcioniranju primirja (usp. Katušić 1987: 269–270). Taj je dokument – preveden na hrvatski jezik uz manje redakcijske inter-

vencije, kako svjedoči pripovjedač unutar samog romana – pronašao i objavio dr. Ante Tresić-Pavičić u splitskom *Jadranskom dnevniku* tek 20. ožujka 1937. godine.

Vjerodostojnost se nastoji dodatno istaknuti i uporabom tehnike pronađenog rukopisa. Pripovjedač je prilikom restauriranja Lučkog admiraliteta u Puli pronašao *Snop požutjelog papira različitih formata (...) dobro stegnut između tvrdih kartonskih korica; vezan vrpcom koja je uspješno odoljela snazi plamena* (Katušić 1987: 9) koji postaju okvir romana *Admiralski stijeg*. U njemu su pohranjeni svi zapisi istražitelja Lantine o ispitivanju osumnjičenika Vicka Viribusa. Pripovjedač je u ulozi detektiva: spise pred sobom treba dešifrirati, a neke dijelove prevesti da bi mogao bogatu građu uobličiti u roman. Nije pronašao među njima odluke o pokretanju istrage, ali to tumači grozničavim danima kada se *doista nije moglo udovoljavati administrativnim formalnostima* (Katušić 1987: 9) pa tako već na samom početku romana unosi i sumnju u utemeljenost istrage. Dugotrajni rad na tekstovima pripovjedaču se isplatio jer mu je izvornik ukraden na jednom od njegovih putovanja između Pule i Zagreba. Spise je zaboravu otrgnuo rekonstrukcijom njihova nastanka koju je podastro u romanu *Admiralski stijeg* brižljivo vodeći računa o njihovoj formi i o vremenu njihova nastanka.

Pripovjedač u okvirnoj priči unosi u narativno tkivo romana i dijelove nekoliko pisama barba don Jakova o Maksimilijanu Lantini zbog čije je gorljivosti istraga uopće, u ono vrijeme općeg rasula, i pokrenuta i provedena. Ta su pisma, također, kao *neočekivan prilog* pronađena u svežnju zajedno s istražnim spisima i njihovi su dijelovi u tekstu romana istaknuti kurzivom. Pripovjedač objašnjava da istražitelj Maksimilijan Lantina, razmatrajući odnos Vicka Viribusa i odgajateljice Adelaide, plijeni od nje intimna pisma, koja pripovjedač nije pronašao u spisima. Na kraju poglavlja dodaje *Opasku* u kojoj navodi da je vjerojatno istražitelj Lantina, nakon što je pregledao pisma, džentlmentski ih vratio gospođici Adelaidi. U spis nije unio nikakvu bilješku o njihovu sadržaju jer nisu bila vezana uz istragu (usp. Katušić 1987: 164). U zapisu istražitelja Maksimilijana Lantine pripovjedač je pronašao pismo mladoga etnologa (čiji je potpis nečitljiv) upućeno kapetanu fregate, koje donosi

unutar romana (usp. Katušić 1987: 165–169). U njemu se pozivanjem na narodne običaje objašnjava ponašanje mlade odgajateljice pri odgoju povjerenog joj kapetanova djeteta (Debeljak 2018: 28). Pjesme istražitelja Maksimilijana Lantine, *vječnog studenta filozofije na zagrebačkom Sveučilištu* (Katušić 1987: 15) – neobičnog imena za potomka jedne dalmatinske ribarske, mornarske obitelji sa snažnim habsburškim dinastičkim pečatom (usp. Katušić 1987: 26) – dovedene su u vezu s antologijom *Hrvatska mlada lirika*, objavljenom 1914. godine u nakladi Društva hrvatskih književnika u *mračnom, nesigurnom i nepreciznom proročanskom stilu* (Katušić 1987: 21). Naime, pored pjesama dvanaestorice hrvatskih književnika (Ive Andrića, Frana Galovića, Ljube Wiesnera, Vladimira Čerine, Vilka Grabarića, Karla Hauslera, Zvonka Milkovića, Stjepana Parmačevića, Janka Polića Kamova, Tina Ujevića, Milana Vrbanića i Nikole Polića) trebale su biti tiskane i pjesme Maksimilijana Lantine, koje su izbačene u zadnji čas, kako saznajemo iz pisma brižnog Lantinina ujaka, barbe don Jakova (usp. Katušić 1987: 15–21). Don Jakov piše:

Znam da ti je izostavljanje iz Hrvatske mlade lirike zadalo osjetan udarac (...). Sasvim je jasno da bi – po principu abecede – tebi pripalo mjesto između Karla Häuslera i Zvonka Milkovića i da bi između ta dva imena sa svim lijepo zazvonilo – Maksimilijan Lantina. (Katušić 1987: 20)

U romanu pripovjedač tumači:

Smatrao sam potrebnim opširno citirati pismo barba don Jakova, jer nam to pismo otkriva ne samo suštinu odnosa između ujaka i nećaka, nego i prilično jasno ocrtava karakter, nagnuća i krzmanja mladog istražitelja Maksimilijana Lantine. (Katušić 1987: 20–21)

On objašnjava ton toga pisma koji bi se mogao protumačiti skepsom, ironijom prema kvaliteti Lantinih pjesama (Debeljak 2018: 18). Don Jakov unutar pisma odmah opovrgava moguće izrugivanje usporedbom bilješke o Lantini s bilješkama o ostalim pjesnicima koje su prisutne u *Antologiji*. Sve se one tumače kao proročanske. Slično, u roman je uneseno i cijelo jedno poglavlje 1985. *Urednička bilješka o pjesmi Monstra natantia Ante Tresića-Pavičića, hrvatskog pjesnika i političara*. U nje-

mu se interpretira *sadržaj, smisao i faktura* (Katušić 1987: 113) Pavičićeve pjesme koja je nastala prije negoli je novoosnovana jugoslavenska država preuzela ratnu flotu Habsburške Monarhije (Debeljak 2018: 28). U njoj se predviđaju ti događaji i pripovjedač u njoj iščitava nagovještaj diplomatske karijere samog Tresića-Pavičića (usp. Katušić 1987: 113–117).

V. ZAKLJUČAK

U romanu *Admiralski stijeg* Ivana Katušića metatekstualne elemente nalazimo na dijegetske i lingvističkoj razini teksta. Otvoreni oblici dijegetske samosvijesti prisutni su u priči u priči, u ironiji i u alegoriji koje su utkane u djelo. Sama se poruka romana tematizira unutar teksta, obnažuje se i čitatelju se daju jasne upute za tumačenje smisla djela. Brojni su aktualizirani oblici dijegetske samosvijesti u romanu. Kao potka ovoga novopovijesnog romana unesena je fiktivna priča o stvarnom povijesnom događaju, a aktualizirana su i načela detektivskog romana. Pripovjedač redovito upućuje i na poseban status jezika u ovom romanu, pa uočavamo brojne otvorene oblike lingvističke samosvijesti. U tekst su djela uklopljeni dijelovi brojnih kronika i memoara. Pri tome se navode i podrupci koji donose cjelovite bibliografske jedinice, a česte su uredničke bilješke i opaske. U tekst su unesena pisma u cjelini čime jezik djela još jednom svraća pozornost na način gradnje teksta. Pripovjedač tehnikama kolaža i montaže usložnjava strukturu romana koji svakom novom pričom uključenom u tekst nastoji čitatelju dati ključeve za dešifriranje značenja djela pri čemu se koriste različita tipografska rješenja (najčešće kurziv). Dakle, u romanu *Admiralski stijeg* Ivana Katušića korišteni su brojni postupci historiografske metafikcije.

LITERATURA

- Bošković, Ivan J. 1997. „Kroz gustiš (ne)vremena. Ivan Katušić: *Admiralski stijeg*.” Bošković, Ivan J. *Prozna vremena: osobni abecedarij*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada. 137–138.

- Debeljak, Jasmina. 2018. Metatekstualni elementi u romanu *Admiralski stijeg* Ivana Katušića. Diplomski rad, <https://zir.nsk.hr/islandora/object/ffri%3A1390/datastream/PDF/view>.
- Erll, Astrid. 2005. *Memory in Culture*. Hampshire England: Palgrave Macmillan.
- Erll, Astrid. 2010. „Cultural Memory Studies: An Introduction”. Erll, Astrid. *A companion to cultural memory studies*. Berlin, New York: 5–32.
- Hećimović, Branko. 1985. „Ivan Katušić”. Roksandić, Duško; Katušić, Ivan. *Izabrana djela*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske: 157–180.
- Hutcheon, Linda. 1983. *Narcissistic Narrative: The Metafictional Paradox*. New York – London: Methuen.
- Jelčić, Dubravko. 1997. *Povijest hrvatske književnosti: Tisućljeće od Bašćanske ploče do postmoderne*. Zagreb: Naklada Pavičić.
- Katušić, Ivan. 1987. *Admiralski stijeg*. Zagreb: Znanje.
- Leksikon hrvatske književnosti: djela. 2008. Ur. Dunja Detoni-Dujmić. Zagreb: Školska knjiga: 2.
- Matanović, Julijana. 1998. *Povijesni roman u hrvatskoj književnosti 20. stoljeća. Doktorska disertacija*. Zagreb: Filozofski fakultet.
- McHale, Brian. 1987. *Postmodernist fiction*. London-New York: Routledge.
- Milanja, Cvjetko. 1996. *Hrvatski roman 1945.–1990.: nacrt moguće tipologije hrvatske romaneskne prakse*. Zagreb: Zavod za znanost o književnosti Filozofskoga fakulteta.
- Nemeć, Krešimir. 2003. *Povijest hrvatskog romana od 1945. do 2000*. Zagreb: Školska knjiga.
- Primorac, Strahimir. 1988. „Sve zastave svijeta”. *Republika* 44, 7/8: 312–314.
- Šicel, Miroslav. 1979. *Pregled novije hrvatske književnosti*. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber.
- Tadić-Šokac, Sanja. 2018. *Roman o samome sebi*. Rijeka: Filozofski fakultet u Rijeci.

METATEXTUAL PROCEDURES IN THE NOVEL *ADMIRALSKI STIJEG* BY IVAN KATUŠIĆ

SUMMARY

The novel *Admiralski Stijeg* [Admiral's Flag] by Ivan Katušić was published in Zagreb in 1987. This paper examines the metatextual strategies employed in this work. The interpretation of metatextual procedures is carried out in accordance with the theses on metatextuality established by Linda Hutcheon. The critic distinguishes between diegetic self-consciousness and linguistic self-consciousness of the text. Within these models of metatextual prose, overt forms and covert forms are distinguished. The paper will show that open and actualized forms of diegetic self-awareness and open forms of linguistic self-awareness are present in Ivan Katušić's novel *Admiralski stijeg*, so the work should be classified in the corpus of the Croatian new historical novel.

Keywords: *Admiralski stijeg*, Ivan Katušić, metatextuality, new historical novel, *Viribus Unitis*